

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Наталія Черниш

Основи організації правової освіти у військовій вищій школі

Навчальний спецкурс

Полтава 2023

УДК 37.015.31:355.12(477.86):355.4(045) "19"

Рецензенти:

Руслан Басенко – заступник директора з науково-педагогічної роботи, міжнародної та грантової діяльності, завідувач, доцент кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права, кандидат педагогічних наук.

Андрій Ткаченко – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

*Рекомендовано до друку вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
протокол № 12 від 05.06.2023 року*

Черниш Н. А.

К55 Основи організації правової освіти у військовій вищій школі: навч. спецкурс / Н. А. Черниш. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2023. – 24 с.

Навчальний спецкурс «Основи організації правової освіти у військовій вищій школі» складено для здобувачів вищої освіти відповідно до програми підготовки фахівців за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» ступеня вищої освіти «магістр», за денною та заочною формою навчання.

Передмова

Цей курс розроблений для здобувачів вищої освіти відповідно до програми підготовки фахівців за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». Вивчення теми правової освіти важливе не лише для підготовки фахівців з педагогічних наук, але й для підготовки кадрів, які захищатимуть конституційний лад та суверенітет нашої держави. Рівень правової освіченості офіцерів є важливим фактором для ефективності війська в цілому, оскільки вони здійснюють навчання й виховання підлеглих. Загальна мета правової освіти полягає у формуванні предметних компетентностей, які дозволяють людині адекватно взаємодіяти з правовою системою суспільства. У цьому курсі здобувачам пропонується ознайомитись з історико-педагогічними та організаційно-змістовими аспектами здійснення правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах України. Вивчення досвіду з підготовки військових фахівців, накопиченого у ХХ столітті, дає можливість визначити подальші кроки у вдосконаленні процесу підготовки кадрів для Збройних Сил України. Тому, в рамках цього курсу студенти матимуть змогу ознайомитись з організаційними та змістовими аспектами правової освіти у вищих військових навчальних закладах СРСР та незалежної України, вивчити історичні реалії та розвиток ідей правової освіти, а також розглянути сучасні питання, пов'язані з правовою освітою в Україні. Також в рамках спецкурсу приділяється увага тому, як удосконалити правову освіту в Україні, зокрема в контексті розвитку громадянського суспільства та становлення України як правової держави. Зважаючи на це, розробка та апробація навчального спецкурсу «**Основи організації правової освіти у військовій вищій школі**» є необхідною та доцільною.

Предметом вивчення є Основ організації правової освіти у військовій вищій школі в сучасних умовах.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальний спецкурс «Основи організації правової освіти у військовій вищій школі» пов'язаний з такими навчальними курсами вищої школи, як: «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогіка вищої школи», а також дисциплінами загальновійськової підготовки офіцерів запасу.

Мета навчального спецкурсу полягає в ознайомленні студентів зі специфікою організації правової освіти у військовій вищій школі, набутті здобувачами вищої освіти загальних та спеціальних компетентностей щодо планування та організації правоосвітньої діяльності у військовій вищій школі.

Головними завданнями навчального спецкурсу «Основи організації правової освіти у військовій вищій школі» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з: 1) процесом становлення правової освіти у військовій вищій школі України; 2) основними категоріями та поняттями, пов'язаними зі здійсненням правової освіти у військовій вищій школі; 3) головними принципами правової освіти у військовій вищій школі; 4) теоретичними аспектами правової освіти у військовій вищій школі.

У відповідності до спецкурсу «Основи організації правової освіти у військовій вищій школі» формуються наступні компетентності та результати навчання:

інтегральна компетентність:	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері освітніх та педагогічних наук
Загальні компетентності відповідно до переліку Проекту ЄС TUNING	ЗК1.Здатність до аналізу і синтезу. ЗК2.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК3. Здатність до організації і планування. ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК5.Здатність до пошуку, обробки, опрацювання, аналізу інформації з різних джерел. ЗК6.Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК8.Здатність до міжособистісної взаємодії. ЗК9.Здатність працювати в команді
Фахові компетентності	ФК1. Здатність до розуміння цілей і особливостей організації правової освіти у військовій вищій школі. ФК2. Здатність до володіння нормативним забезпеченням правової освіти у військовій вищій школі; ФК3. Здатність до планування та організації правоосвітньої діяльності у військовій вищій школі.

• програмні результати навчання:

Програмні результати навчання	ПРН 1. Знання нормативно-законодавчої бази, що стосується правової освіти у військовій вищій школі; ПРН 2. Уміння застосування інформаційно-комунікаційних технології для пошуку інформації у спеціальних наукових джерелах, періодичних виданнях, веб-сайтах, порталах щодо особливостей організації правової освіти у військовій вищій школі; ПРН 3. Уміння планування, організації та проведення різнопланових змістових правоосвітніх заходів у військовій вищій школі; ПРН 4. Уміння застосування традиційних та інноваційних методів під час проведення правоосвітніх заходів у військовій вищій школі;
-------------------------------	--

Загальний обсяг спецкурсу становить 3 кредити (90 годин): лекції – 16 годин, практичні заняття – 14 годин; самостійна робота – 60 годин (табл. 1)

Інформаційний обсяг навчального спецкурсу
«Основи організації правової освіти у військовій вищій школі»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин і форма навчання		
	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Змістовний модуль I. <i>Правова освіта офіцерів у закладах вищої військової освіти України як наукова проблема</i>			
Тема 1. Історіографія та ступінь наукової розробленості проблеми правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України	2	1	6
Тема 2. Термінологічне поле вивчення проблеми правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України.	2	1	6
Тема 3. Передумови становлення і чинники розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України (середина ХХ – початок ХХІ століття).	2	2	10
Змістовний модуль II. <i>Організаційно-педагогічні засади правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України (середина ХХ – початок ХХІ століття)</i>			
Тема 4. Етапи розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України означеного періоду, особливості, тенденції, закономірності, суперечності процесу.	2	2	6
Тема 5. Зміст, види, форми, методи організації правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України середини ХХ – початку ХХІ століття.	2	2	10
Тема 6. Передовий досвід організації правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України середини ХХ – початку ХХІ століття.	2	2	10

Змістовний модуль III.

Актуалізація досвіду організації правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України (середина XX – початок XXI століття)

Тема 7. Наукова оцінка досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти радянської України, його порівняння із здобутками незалежної української держави.	2	2	6
Тема 8. Можливості та перспективи творчого використання історико-педагогічного досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України досліджуваного періоду в умовах сьогодення.	2	2	6
Всього:	16	14	60
Загальний обсяг курсу:	90		

ЗМІСТ МОДУЛІВ СПЕЦКУРСУ

Змістовний модуль I.

Правова освіта офіцерів у закладах вищої військової освіти України як наукова проблема

Тема 1. Історіографія та ступінь наукової розробленості проблеми правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України

Історіографічний огляд розвитку правової освіти офіцерів у вищій військовій школі України в ХХ столітті з погляду сучасної історико-педагогічної науки. Стан дослідженості даної тематики у працях представників різних галузей знань. Правова освіта у педагогії, філософії, юридичних науках. Класифікація наукових праць, що стосуються цієї проблематики відповідно до: моменту їх створення; походження; цільового призначення; предмета.

Тема 2. Термінологічне поле вивчення проблеми правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України.

Погляди дослідників із різних галузей наукового знання на визначення поняття правової освіти, правової просвіти, правового виховання, правової соціалізації. Правова і юридична освіта. Поняття, пов'язані з організацією правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах СРСР та незалежної України. Освітній процес у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Підвищення рівня правосвідомості громадян як педагогічний процес. Особливості формування правових компетентностей при підготовці фахівців неюридичних спеціальностей.

Тема 3. Передумови становлення і чинники розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України (середина ХХ – початок ХХІ століття).

Головні передумови становлення правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України у ХХ ст. Потреба у забезпеченні військової дисципліни. Панування до 1991 року радянського праворозуміння. Ускладнення організаційно-управлінських відносин у військовій сфері і правова освіта. Чинники розвитку правової освіти офіцерів у вищій військовій школі України середини ХХ – початку ХХІ століття. Нормативно-правові

чинники та їх значення. Суспільно-політичні чинники та їх вплив на розвиток правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти. Вплив соціально-економічних чинників на ефективність правової освіти у вищих військових навчальних закладах України.

Змістовний модуль II.

Організаційно-педагогічні засади правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України (середина XX – початок XXI століття)

Тема 4. Етапи розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України означеного періоду, особливості, тенденції, закономірності, суперечності процесу.

Критерії періодизації розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти. Етап формування радянської правової освіти у вищій військовій школі України, його хронологічні межі, суперечності, тенденції. Поступове ускладнення змісту правової освіти майбутніх офіцерів, виокремлення правового виховання як самостійного напрямку виховної роботи. Етап утвердження радянської правової освіти у вітчизняній вищій військовій школі: тривалість, суперечності, тенденції. Специфіка педагогічної теорії та практики правової освіти у радянській вищій військовій школі. Розвиток правової освіти у вищій військовій школі України в умовах її реформування та інтеграції у національну систему освіти: часові рамки, особливості, тенденції, суперечності. Формування системи військової освіти в незалежній Україні і Євроатлантична інтеграція. Значення періодизації освітніх явищ в історико-педагогічному дослідженні.

Тема 5. Зміст, види, форми, методи організації правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України середини XX – початку XXI століття.

Зміст правового навчання і виховання у військовій вищій школі України середини XX – початку XXI століття на різних етапах розвитку правової освіти. Сутність основних видів правового навчання у військовій вищій школі: догматичне, пояснювальне, пояснювально-ілюстративне, програмоване та проблемне. Види правового виховання: загальне та галузеве; їх приклади в освітній діяльності ВВНЗ. Форми правового навчання: політінформації, самоосвіта, лекційні та практичні заняття, самостійна робота. Форми правового виховання у закладах вищої військової освіти України. Методи

правового навчання: словесні, наочні, практичні, контролю. Методи правового виховання: переконання, привчання, заохочення та покарання, громадська думка й особистий приклад командирів.

Тема 6. Передовий досвід організації правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України середини ХХ – початку ХХІ століття.

Підбір та поєднання методів і засобів навчання як запорука успішної підготовки майбутніх фахівців і прояв педагогічної майстерності викладача. Ділові ігри як метод правового навчання. Складання проектів службових документів у правовій підготовці військових фахівців. Правоосвітні предметні гуртки (та інші позааудиторні активності), їх переваги. Можливості правової освіти у вищій військовій школі із залученням фахівців-юристів. Еволюція використання матеріалів судових та дисциплінарних справ у правовій освіті. Навчальні посібники, візуальна агітація, інформаційно-комунікаційні технології як засоби правової освіти майбутніх офіцерів.

Змістовний модуль III.

Актуалізація досвіду організації правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України (середина ХХ – початок ХХІ століття)

Тема 7. Наукова оцінка досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти радянської України, його порівняння із здобутками незалежної української держави.

Критерії наукової оцінки історико-педагогічного досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти, відповідно до сучасних наукових поглядів. Принципи правової освіти майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах. Унормованість процесу правової освіти як її специфічна засада. Системність, послідовність і наступність як принцип правової освіти. Реалізація принципу науковості у здійсненні правової освіти. Урахування реалій, в яких відбувається правова освіта, відповідно до принципу об'єктивності. Умови дотримання засади фаховості при здійсненні правової освіти. Раціональність як засада правової підготовки військових фахівців. Використання диференційованого підходу під час реалізації завдань правової освіти. Порівняння досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти радянської України зі здобутками незалежної української держави.

Тема 8. Можливості та перспективи творчого використання історико-педагогічного досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України досліджуваного періоду в умовах сьогодення.

Компетентнісний підхід до правової освіти і його складові. Андрагогічний підхід у військовій освіті. Реалізація ідей освіти протягом життя у правовій підготовці. Формалізм у виконанні запланованих заходів як негативне явище у здійсненні правової освіти та його причини. Збалансованість між побудовою загального уявлення про функціонування правової системи та формуванням в курсантів (слухачів) уявлень про правове регулювання їх діяльності у військовій галузі та шляхи її досягнення. Роль і значення правової самоосвіти у ВНЗ.

Види навчальної діяльності студентів:

Лекції – є головною організаційною формою навчання студентів зі спецкурсу «Основи організації правової освіти у військовій вищій школі» є лекції. Їх мета - допомогти здобувачам засвоїти теоретичні знання та зацікавитися навчальною дисципліною, а також сформувати навички самостійної роботи над курсом. Для досягнення цих цілей викладач використовує педагогічну майстерність і ораторське мистецтво. Під час лекцій викладач ознайомлює студентів з концепцією, ідеями, принципами організації правової освіти у військовій вищій школі, що допомагає формувати професійні навички у майбутніх фахівців.

Практичні заняття мають на меті збагачення знань з навчальної дисципліни та навчання методам самостійної та науково-дослідницької роботи. У процесі цих занять студенти отримують практичні навички, осмислюють науково-теоретичний матеріал, навчаються формулювати власну точку зору та отримують навички професійної діяльності. Викладач допомагає студентам аналізувати та осмислювати інформацію, яку вони отримали на лекціях, під час самостійної роботи на практичних заняттях. Тестові завдання використовуються для самоконтролю та контролюючої функції. Це дозволяє студентам засвоїти матеріал більш міцно та ефективно.

Самостійна робота передбачає виконання студентами завдання в рамках спецкурсу, яке вони підготовлюють під керівництвом та контролем викладача. Самостійна робота є важливим компонентом навчального процесу, оскільки допомагає студентам накопичувати знання, навички та уміння, необхідні для майбутньої професійної діяльності. Щоб отримати загальні та фахові компетентності, студентам потрібно опрацювати конспекти лекцій, виконувати завдання, які призначені для самостійної підготовки, та складати список джерел до одного з запропонованих модулів.

Форми контролю:

Поточний контроль – полягає в перевірці рівня підготовленості студентів з тематики курсу під час проведення аудиторних та позааудиторних занять.

Модульний (проміжний) контроль є формою перевірки знань та умінь студентів, яка проводиться під час лекцій, практичних та семінарських занять з окремого модуля. Його метою є оцінка роботи студента під час вивчення окремої теми. Під час модульного контролю можуть використовуватись тестування, анкетування студентів, індивідуальні завдання тощо.

Підсумковий контроль (залік) – призначений для оцінки знань студентів на певному рівні освіти або на певному етапі навчання. Він включає усне опитування, написання рефератів та підготовку презентацій. Підсумкова оцінка складається з результатів поточного і модульного контролю, отриманих студентом.

Шкала оцінювання знань за навчальним спецкурсом
«Основи організації правової освіти у військовій вищій школі»

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Для заліку
90-100	зараховано
80-89	
70-79	
65-69	
60-64	
35-59	Не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисциплін

Тематика доповідей і рефератів

1. Еволюція наукових поглядів на правову освіту у вищій військовій школі.
2. Правова освіта як комплексне явище суспільного буття.
3. Поняття правової освіти. Особливості її здійснення у вищій школі.
4. Правова освіта серед способів підвищення правосвідомості населення.
5. Передумови становлення правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України у ХХ столітті.
6. Чинники розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України у ХХ столітті.
7. Становлення та розвиток правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України.
8. Тенденції розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України.
9. Зміст, види, форми, методи правового навчання у вищій військовій школі України.
10. Зміст, види, форми, методи правового виховання у вищій військовій школі України.
11. Передові практики організації правової освіти у вищій військовій школі середини ХХ – початок ХХІ століття.
12. Порівняльний аналіз досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України на різних етапах її становлення.
13. Педагогічний процес у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Еволюція вимог до підготовки командних кадрів.
14. Теоретико-методологічні засади здійснення правової освіти у вищій військовій школі.
15. Правова освіта офіцерів в контексті євроатлантичної інтеграції.
16. Компетентнісний підхід до правової підготовки військових фахівців.
17. Правова освіта з погляду андрагогіки.

Питання для модульного та підсумкового самоконтролю

1. Правова освіта як комплексне явище суспільного буття.
2. Класифікація наукових праць, що стосуються проблематики правової освіти з погляду сучасної історико-педагогічної науки. відповідно до: моменту їх створення; походження; цільового призначення; предмета.
3. Поняття правової освіти, правової просвіти, правового виховання, правової соціалізації.
4. Правова і юридична освіта: визначення та відмінності.
5. Поняття, пов'язані з організацією правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах СРСР та незалежної України: «заклад вищої військової освіти», «ЗВО зі специфічними умовами навчання», «офіцер».
6. Освітній процес у ЗВО зі специфічними умовами навчання.
7. Підвищення рівня правосвідомості громадян як педагогічний процес.
8. Особливості формування правових компетентностей при підготовці фахівців неюридичних спеціальностей.
9. Головні передумови становлення правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України у ХХ ст.
10. Потреба у забезпеченні військової дисципліни як передумова становлення правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України у ХХ ст.
11. Панування до 1991 року радянського праворозуміння як передумова становлення правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти України у ХХ ст.
12. Ускладнення організаційно-управлінських відносин у військовій сфері і права освіта.
13. Чинники розвитку правової освіти офіцерів у вищій військовій школі України середини ХХ – початку ХХІ століття.
14. Нормативно-правові чинники та їх значення.
15. Суспільно-політичні чинники та їх вплив на розвиток правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти.
16. Вплив соціально-економічних чинників на ефективність правової освіти у вищих військових навчальних закладах України.
17. Критерії періодизації розвитку правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти.
18. Етап формування радянської правової освіти у вищій військовій школі України, його хронологічні межі, суперечності, тенденції.
19. Поступове ускладнення змісту правової освіти майбутніх офіцерів, виокремлення правового виховання як самостійного напрямку виховної роботи.

Хронологічні межі, суперечності, тенденції.

20. Етап утвердження радянської правової освіти у вітчизняній вищій військовій школі: тривалість, суперечності, тенденції.

21. Специфіка педагогічної теорії та практики правової освіти у радянській вищій військовій школі.

22. Розвиток правової освіти у вищій військовій школі України в умовах її реформування та інтеграції у національну систему освіти: часові рамки, особливості, тенденції, суперечності.

23. Формування системи військової освіти в незалежній Україні і Євроатлантична інтеграція.

24. Значення періодизації освітніх явищ в історико-педагогічному дослідженні.

25. Зміст правового навчання і виховання у військовій вищій школі України середини ХХ – початку ХХІ століття на різних етапах розвитку правової освіти.

26. Сутність основних видів правового навчання у військовій вищій школі: догматичне, пояснювальне, пояснювально-ілюстративне, програмоване та проблемне.

27. Види правового виховання: загальне та галузеве; їх приклади в освітній діяльності ВВНЗ.

28. Форми правового навчання: політінформації, самоосвіта, лекційні та практичні заняття, самостійна робота.

29. Форми правового виховання у закладах вищої військової освіти України.

30. Методи правового навчання: словесні, наочні, практичні, контролю.

31. Методи правового виховання: переконання, привчання, заохочення та покарання, громадська думка й особистий приклад командирів.

32. Підбір та поєднання методів і засобів навчання як запорука успішної підготовки майбутніх фахівців і прояв педагогічної майстерності викладача.

33. Ділові ігри як метод правового навчання.

34. Складання проектів службових документів у правовій підготовці військових фахівців.

35. Правоосвітні предметні гуртки (та інші позааудиторні активності), їх переваги.

36. Можливості правової освіти у вищій військовій школі із залученням фахівців-юристів.

37. Еволюція використання матеріалів судових та дисциплінарних справ у правовій освіті.

38. Навчальні посібники як засіб правової освіти майбутніх офіцерів.

39. Візуальна агітація як засіб правової освіти майбутніх офіцерів.

40. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб правової освіти майбутніх офіцерів.
41. Принципи правової освіти майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах. Загальна характеристика.
42. Унормованість процесу правової освіти як її специфічна засада.
43. Системність як принцип правової освіти.
44. Послідовність як принцип правової освіти.
45. Наступність як принцип правової освіти.
46. Реалізація принципу науковості у здійсненні правової освіти.
47. Урахування реалій, в яких відбувається правова освіта, відповідно до принципу об'єктивності.
48. Умови дотримання засади фаховості при здійсненні правової освіти.
49. Раціональність як засада правової підготовки військових фахівців.
50. Використання диференційованого підходу під час реалізації завдань правової освіти.
51. Порівняння досвіду правової освіти офіцерів у закладах вищої військової освіти радянської України зі здобутками незалежної української держави.
52. Компетентнісний підхід до правової освіти і його складові.
53. Андрагогічний підхід у військовій освіті.
54. Реалізація ідей освіти протягом життя у правовій підготовці.
55. Типові помилки у здійсненні правової освіти та їх причини.
56. Збалансованість між побудовою загального уявлення про функціонування правової системи та формуванням в курсантів (слухачів) уявлень про правове регулювання їх діяльності у військовій галузі та шляхи її досягнення.
57. Роль і значення правової самоосвіти у ВВНЗ.

Рекомендована література

Основна

1. Васильєв О. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку військової освіти. Військова освіта. 2022. № 1 (45). С. 9–22.
2. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. Наука і оборона. 2019. Т. 7, № 2. С. 44–50. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-7-2-44-50>.
3. Войтех О. Принципи та підходи до підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Військова освіта. 2019. № 1(39). С. 93–101.
4. Волошин В. Досвід використання інновацій у системі вищої військової освіти України. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 10(10). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10\(10\)-185-195](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10(10)-185-195) (дата звернення: 11.04.2023).
5. Гавришук О. М. Історія становлення та розвитку законодавства про військову дисципліну: від княжих часів до кінця 19 століття. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2016. № 32. С. 125–131.
6. Гетьман А. П., Данильян О. Г., Дзьобань О. П. та ін. Філософія правового виховання: навч. посіб. Харків: Право, 2012. 248 с.
7. Головка Н. І. Правова педагогіка: навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 101 с.
8. Городянська Л. Військово-педагогічна спрямованість підготовки військових фахівців. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2021. № 1. С. 10–13.
9. Гриньова Я. Г. Використання сучасних освітніх технологій у правовому навчанні. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2010. № 32. С. 24–28.
10. Жигірь В. І. Методологічні підходи як основа науково-педагогічних досліджень у професійній освіті. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. № 48. С. 107–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_48_16.
11. Заєць А. С. Правова пропаганда як форма виховання в правовій державі. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № (5). С. 7–10.
12. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика: навч. посіб. Київ: Альфа Реклама, 2021. 364 с.
13. Іщук І. В. Генезис правового навчання на українських землях: періодизація розвитку. Право і суспільство. 2011. № (1). С. 51–57.

14. Калиновський Ю. Ю., Аксьонова О. М. Правове виховання у вищих навчальних закладах України: проблеми та перспективи. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 2. С. 124–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_17.
15. Кириленко В. І. Правова робота в Збройних Силах України: навч. посіб. Київ: РВЦ «Військ. ін-т», 2010. 408 с.
16. Коваленко Д. В. Педагогічні основи етико-правової підготовки майбутнього офіцера в умовах вищого військового навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 220 с.
17. Ковальчук О. М. Особливості ідеологізації та політизації праворозуміння в післяреволюційний період. Соціологія Права. 2020. № 2(33). С. 36–41.
18. Козліковська Н. Позааудиторна робота як складова вищої освіти. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2008. № 5(7). С. 1–9. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/512>.
19. Кузь Ю. Формування правової культури військовослужбовців як складова навчально-виховного процесу у ВНЗ. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка. 2008. № 2. С. 37.
20. Максимов С. І. Методологічні основи правового виховання. Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2010. № 6. С. 53–62.
21. Мельниченко О. Роль науково-дослідної роботи курсантів та шляхи її пошуків у ВВНЗ. Військова освіта. 2015. № 1 (31). URL: <http://znpvo.nuou.org.ua/article/view/198936>.
22. Мірошніченко В. І. Розвиток правової культури офіцерів-прикордонників на основі використання андрагогічного підходу. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2020. Т. 95, № 2. С. 110–121. URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-95-2-110-121>.
23. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004. 56 с.
24. Осьодло В. І. Психолого-педагогічні аспекти розвитку сучасної вищої військової освіти. Військова освіта. 2013. № 2. С. 135–146.

25. Поляков С. Ю. Організаційно-правові засади військової освіти в Україні (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 177 с.
26. Сірий С., Кожедуб О. Особливості застосування педагогічних технологій правового виховання військовослужбовців Збройних Сил України. Вісник Національного університету оборони України. 2013. № 2. С. 131–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2013_2_27
27. Скуріхін С. М. Правова культура офіцерського складу Збройних Сил України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2011. 21 с.
28. Скуріхін С. М. Форми правового виховання офіцерського складу Збройних Сил України. Юридична наука. 2011. № 4-5. С. 214–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_4-5_27
29. Снігур Л. А. Загальна характеристика системи формування громадянської особистості у ВВНЗ. Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2006. № 1-2. С. 120–122.
30. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ, 2003. С. 47–66.
31. Тичина І. В. Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр: дис. ... д-ра філософії в галузі педагогіки: 13:00:01. Житомир, 2021. 302 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32632/1/dys-Tychina.pdf>
32. Федоренко В. В. Військово-правове виховання військовослужбовців Збройних Сил України: соціально-філософський аналіз: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Житомир, 2016. 225 с.
33. Черниш Н. Підвищення правосвідомості населення як педагогічний процес. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали VI Всеукр. наук.- Пр. конф., м. Полтава, 17 листоп. 2021 р. Полтава, 2021. С. 238–241. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/Zbirnyk-ПЮО2021Д.pdf>.
34. Черниш Н. Правова освіта офіцерів у закладах вищої військової освіти СРСР та незалежної України: понятійно-термінологічний аспект. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2020. № 13. С. 217–227. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.13.2020.223144> .

35. Черниш Н., Ільченко О. Історіографія проблеми правової освіти у вищій військовій школі України в ХХ столітті. Педагогічні науки. 2020. № 75-76. С. 107–112. URL: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2020.75-76.226393> .
36. Черниш Н. Становлення правової освіти у вищій військовій школі як комплексна історико-педагогічна проблема. Інноватика у вихованні. 2021. Т. 2, № 13. С. 277–287. URL: <https://doi.org/10.35619/iiv.v2i13.387> .
37. Черниш Н. Етапи розвитку правової освіти офіцерів у військових закладах вищої освіти України (середина ХХ – початок ХХІ століття). Українська професійна освіта. 2021. № 9-10. С. 47–58. URL: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2021.9-10.263592> .
38. Черниш Н. Нормативне регулювання правової освіти у вищих військових навчальних закладах СРСР та незалежної України. Професійна педагогіка. 2021. Т. 1, № 22. С. 123–131. URL: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.22.123-131> .
39. Черниш Н. Передумови становлення і чинники розвитку правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах України (середина ХХ – початок ХХІ століття). Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2023. № (4). С. 45–53. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2022.270287> .
40. Ягупов В. В. Військова дидактика: навч. посіб. Київ: ВПЦ "Київ. ун-т", 2000. 399 с.

Додаткова

1. Donnelly C. N., Moore J. E., Williams E. S. Soviet military: political education, training and morale. Palgrave Macmillan, 1987.
2. Jones E. Red army and society: a sociology of the soviet military. Taylor & Francis Group, 2021.
3. Tumalavičius V., Danilevica A., Kokina I. Issues of peculiarities of military education on different levels: the modern notion of legal preparation for

- cadets. *Journal of security and sustainability issues*. 2020. Vol. 9, no. 4. URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.4\(14\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.4(14)).
4. Андрусичин Р. М. Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 226 с.
 5. Бойко А. М. Концептуальні основи особистісно-соціального виховання. *Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2013_3_4.
 6. Будас А. П. Інтерактивні технології навчання правознавству студентів економічних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. № 27. С. 224–231.
 7. Войтех О. Принципи та підходи до підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. *Військова освіта*. 2019. № 1(39). С. 93–101.
 8. Задунайський В. Становлення засад військової дисципліни в Українському Війську (кінець 1917– квітень 1918 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2009. № XXVII. С. 109–113.
 9. Іваненко В., Бурмага В. Афганський синдром 1979–1989 рр. як чинник кризи радянської системи: історичний досвід і сьогодення. *Література та культура Полісся*. 2016. № 83. С. 108–116.
 10. Ковчина І. М. Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13:00:04. Київ, 2008. 48 с.
 11. Лесько Н. В. Правове виховання дітей–важливий напрям профілактики правопорушень. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 33–37.
 12. Ничкало Н. Г. Сучасні проблеми розвитку системи неперервної професійної освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Неперервна професійна освіта:*

- філософія, педагогічні парадигми, прогноз*: монографія. Київ, 2003. С. 345–448.
13. Остапенко Л. В. Правове виховання учнівської молоді в умовах родинно-шкільного простору в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Херсон, 2019. 240 с.
 14. Сокол М. О. Наукові підходи щодо проведення педагогічних досліджень з проблеми детермінації поняття виховання. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. № 69 (1). С. 69–73.
 15. Тичина І. Радянські командирські курси на території України в роки Громадянської війни 1919–1921 рр: історія створення та діяльності. *Педагогічний дискурс*. 2015. № 18. С. 223–228.
 16. Федоренко В. В. Військово-правове виховання військовослужбовців в умовах проведення антитерористичної операції в контексті соціально-філософського аналізу. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2015. № 2 (64). С. 132–141.
 17. Черниш Н. Правова освіта як елемент професійної підготовки офіцерів Збройних Сил України. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки: матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 9–10 берез. 2021 р. Київ, 2021*. С. 31–32.
 18. Черниш Н. Особливості радянської правової освіти у вітчизняній вищій військовій школі. *Гуманітарний корпус. випуск 45*: зб. наук. ст. Київ, 2022. С. 115–116.
 19. Черниш Н. Особливості становлення вітчизняної військової освіти у повоєнні роки (1946–1953 рр.). *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка*: Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 22–23 лют. 2022 р. 2022. С. 228–232. URL: http://puet.edu.ua/sites/default/files/zb_conf230222.pdf.
 20. Черниш Н. Тенденції правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах України середини ХХ – початку ХХІ століття. *Освітні*

тренди: Дайджест станд. доп., презент. під час «Meetup 011», м. Харків,
19 жовт. 2022 р. 2022. С. 42.
URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e4bbb27c-aed4-4f2b-ac0e-a6d1ed138a35/content>.

Інформаційні ресурси

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Про затвердження Інструкції про організацію освітньої діяльності у закладах вищої військової освіти Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: Наказ М-ва оборони України від 13.04.2005 р. № 221/217: станом на 10 листоп. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0574-05#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
3. Про затвердження Інструкції про організацію освітньої діяльності у закладах вищої військової освіти Міністерства оборони України: Наказ М-ва оборони України від 30.10.1998 р. № 399: станом на 5 черв. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0784-98#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
4. Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади: Наказ М-ва оборони України від 27.05.2015 р. № 240: станом на 10 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0706-15#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
5. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у закладах вищої військової освіти Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: Наказ М-ва оборони України від 20.07.2015 р. № 346: станом на 20 берез. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

6. Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у закладах вищої військової освіти Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти: Наказ М-ва оборони України від 09.01.2020 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
7. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
9. Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців: Указ Президента України від 07.11.2001 р. № 1053/2001: станом на 29 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053/2001#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
10. Про Програму правової освіти населення України: Постанова Каб. Міністрів України від 29.05.1995 р. № 366: станом на 9 лют. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-95-п#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
11. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV: станом на 21 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
12. Про створення єдиної системи військової освіти: Постанова Каб. Міністрів України від 15.12.1997 р. № 1410: станом на 4 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п#Text> (дата звернення: 05.04.2023).